

تعالیم کلامی فقهی امام هادی (علیه السلام) درباره برخی از مسائل دینی (مطالعه موردی نماز و روزه)

محمود بختیاری^۱

سید محمود محمدی^۲

مقدمه

از آنجا که مسائل فقهی از صدر اسلام از اهمیت خاصی برخوردار بود، از این رو تعالیم امام هادی (علیه السلام) نیز در این خصوص ویژه و خاص بوده است. بطوری که سهم این تعالیم نسبت به آموزه‌های کلامی در رتبه بالاتری قرار دارد.

نکته قابل توجه در این مقاله، راهبرد امام هادی (علیه السلام) در خصوص تبیین و انتقال مفاهیم و آموزه‌های فقهی است که ایشان با بیاناتی متعدد - که در بخش‌های مختلف این فصل بطور گزینشی انتخاب شده‌اند - سبک زندگی صحیح اسلامی را حداقل در دو عرصه بهداشت و سلامت و همچنین ارتباط واقعی و حقیقی با معبود آموزش می‌دهند. از آنجا که تعالیم فقهی امام هادی (ع) گسترده است در این نوشتار به واجبات یا نماز و روزه به صورت موردی پرداخته خواهد شد.

۱. نماز

جایگاه نماز و عبادت آنچنان در نزد امام هادی (علیه السلام) از اهمیت والایی برخوردار بود که بیشتر اوقات ایشان صرف آن می‌شد. نماز و مسائل مربوط به آن از جمله مواردی بود که در عصر امام هادی (علیه السلام) مورد توجه قرار گرفته شد و تعالیم مختلفی از سوی امام در این خصوص وارد شده است. اوقات نماز، لباس و مکان نمازگزار، دعا در قنوت، موضع سجده، آنچه بر آن سجده اشکالی ندارد و حتی کراهت خوابیدن قبل از فجر نیز در آموزه‌های فقهی ایشان دیده می‌شود. در این قسمت به برخی از این موارد اشاره خواهد شد.

۱. دانش آموخته حوزه علمیه قم، دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه باقر العلوم (ع)، ایران، قم، Mahmud.b1113@gmail.com :

۲. استاد حوزه علمیه قم، myeduc02@gmail.com

۱-۱. اوقات نماز

یکی از مهمترین شرایط نماز که مسائل مختلف و دقیقی دارد مربوط به وقت نماز است. در ارتباط با این مسئله از امام هادی (علیه السلام) سؤال شد؛ دیوارهای بلند خانه شخصی مانع تشخیص وی برای ادای نماز عشا، وظیفه او چیست؟ امام فرمودند: «اگر این گونه بود، نماز مغرب را هنگام نمایان شدن ستاره‌ها بخواند، و نماز عشا را زمانی بخواند که ستارگان از فراوانی در هم آمیزند و سفیدی مغرب مشخص شود.» (مؤیدی، ۱۳۸۴: ص ۳۳۹) همچنین از داود صرمی نقل شده، می گوید: روزی خدمت ابوالحسن سوم (علیه السلام) بودم، نشسته بود و صحبت می کرد تا خورشید غروب کرد. سپس شمعی طلبید، همانطوری که نشسته بود، حدیث می خواند وقتی از خانه بیرون آمدم، دیدم شفق خورشید محو شده است پیش از آنکه نماز مغرب را بخواند، آن گاه آب طلبید و وضو گرفت و نماز خواند. (عطاردی، ۱۳۸۸: ص ۳۶۸)

۱-۲. لباس نمازگزار

یکی دیگر از شرایط مقارن با نماز مربوط به لباس نمازگزار است. در این قسم ما سه نوع روایات از امام هادی (علیه السلام) داریم. روایاتی که از امام (علیه السلام) مسأله‌ای پرسیده می شود و ایشان پاسخ می دهند، روایاتی که موارد اختلاف در آن وجود دارد و ایشان راه و پاسخ صحیح را نشان می دهند، و بالاخره دسته سوم روایاتی که حضرت (علیه السلام) ضمن بیان تعالیم الهی، سیره عملی خویش را به نمایش می گذارد. به عنوان نمونه؛ در مورد اول، علی بن ریان از ابوالحسن سوم (علیه السلام) پرسید: مردی ناخن‌ها و موهایش را می چیند، سپس بدون آن که لباس خود را بتکاند، به نماز می ایستد، چه صورت دارد؟ امام فرمود: «اشکال ندارد.» (طبرسی، ۱۳۷۰، ص ۶۶)

امام (علیه السلام) در مواردی به تبیین پاسخ صحیح در مواردی که اختلاف بوده است نیز می پردازد. به عنوان نمونه؛ شیخ طوسی از علی بن مهزیار نقل کرده، می گوید: «در نامه عبدالله بن محمد به ابوالحسن (امام هادی ع) خواندم: فدایت شوم، زرارہ از ابو جعفر (امام باقر) و ابی عبدالله (امام صادق ع) راجع به شرابی که روی جامه بریزد نقل کرده است که آن حضرات فرموده‌اند: "نماز خواندن در آن جامه اشکالی ندارد، فقط خوردن شراب حرام است." اما اشخاص دیگری غیر از زرارہ از ابو عبدالله (امام صادق ع) نقل کرده‌اند که فرمود: «هرگاه شراب انگور یا شراب خرما -یعنی مواد مست کننده- روی لباست ریخت، اگر جایی را که ریخته بشوی. و اگر نمی دانی تمام لباست را شست و شو بده. و اگر با همان آلودگی نماز خوانده‌ای، دوباره بخوان. اکنون بفرمایید: من به کدام دستور عمل کنم؟»

امام هادی (علیه السلام) به خط خویش چنین نوشت و من آن را خواندم: طبق فرموده ابو عبدالله (امام صادق ع) عمل کن.» (عطاردی، ۱۳۸۸: ص ۳۶۱-۳۶۲)

نمونه دیگری که حضرت در موارد اختلافی راه صحیح را نشان می‌دهد، از امام (علیه‌السلام) درباره نماز در لباس ابریشمی آغشته به موهای خرگوش سؤال شد، ایشان پاسخ دادند: «جایز است». و همچنین از ایشان نقل شده که جایز نیست. که در این هنگام سؤال شد به کدامیک از این دو خبر عمل کنیم؟ حضرت فرمودند: «آن که حرام است کرک همراه با پوست حیوان است، و آن که حلال است کرک تنه‌است». (ابومنصور طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۴۹۲) و همچنین خیران خادم نامه‌ای به امام می‌نویسد و از ایشان می‌پرسد: نماز خواندن با لباسی که شراب و یا گوشت خوک با آن ملاقات کرده، چگونه است؟ زیرا اصحاب ما در آن اختلاف دارند، عده‌ای می‌گویند: نماز بخوان، و برخی دیگر می‌گویند: نماز نخوان. حضرت در پاسخ نوشت: «در آن نماز نخوان، چون نجس است.» (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۳، ۴۰۵)

دسته سوم جایی است که امام (علیه‌السلام) ضمن آموزش مباحث فقهی، به سیره و روش خویش در ارتباط با حق تعالی هنگام نماز اشاره می‌کنند. هنگامی که از ایشان می‌پرسند، نماز در لباس‌های کرکی چگونه است، حضرت می‌نویسند: «نماز در هیچ‌یک را دوست ندارم». (مؤیدی، ۱۳۸۴: ص ۳۴۱)

مقایسه این نقل با نقل قبلی دال بر مجاز بودن نماز در لباس کرکی است، اما حاکی از آن است که حضرت در مقام توصیه به سیره خویش است. حال سیره ایشان چه بوده؟ در پاسخ می‌توان به عبادات حضرت در لباس‌های پشمینی اشاره کرد که در حین عبادت و نماز از آن‌ها استفاده می‌کردند. بنابراین معرفی و آگاهی از سبک سیر و سلوک واقعی امامان (علیهم‌السلام) در کنار انتقال تعالیم فقهی از اهداف حضرت می‌باشد.

در پایان می‌توان سه مورد نتیجه‌گیری نمود. نخست این که امام مانند سایر ائمه (علیه‌السلام) در مقام آموزش مفاهیم و مسائل فقهی و تبیین آن‌ها بوده است. دوم این که ایشان پاسخ صحیح و گزینه درست را در میان اختلاف نظرها مشخص می‌نمودند و با عیاری الهی معیار احکام تکلیفی در این راستا بودند. نکته آخر آموزش سیر و سلوک معنوی معصومین (علیه‌السلام) جهت الگوگیری و بکارگیری آن در سبک زندگی اسلامی بود.

۳-۱. وضو

طهارت در نماز از جمله مسائل فقهی عصر ائمه اطهار (علیهم‌السلام) بود که مورد ابتلا زیادی داشت و از آن بسیار پرسش می‌شد. امام هادی (علیه‌السلام) در این خصوص تعالیمی دارد. در این باب، مضمضه و استنشاق هنگام وضو عملی است که اسلام از همان ابتدا بدان توصیه کرده است و بشر پس از قرن‌ها، به خواص این عمل پی برده است.

شیخ طوسی در توضیح روایتی از امام هادی (علیه‌السلام) در این خصوص می‌گوید: «مضمضه و استنشاق از واجبات وضو نیستند، بلکه از مستحبات وضو هستند». (مؤیدی، ۱۳۸۴: ص ۳۳۳)

دکتر توما نیاس در کتاب بهداشت در دین اسلام می‌گوید: «این عضو (بینی) دو وظیفه مهم را انجام می‌دهد:

یکی آنکه هوای قلیل تنفس را گرم می‌کند و دیگر آنکه گرد و غبار و آلودگی‌های مخلوط در هوا را در خود نگه می‌دارد و هوای صاف و پاکیزه را وارد ریه می‌کند. پس بینی محل آلودگی‌هاست و در عین حال عهده دار اعمال مهمی است. بنابراین شستن آن خیلی لازم و ضروری است، زیرا در نتیجه شستن بینی و استنشاق، آلودگی‌ها از آن بر طرف می‌شود.» (دریایی، ۱۳۸۸: ص ۱۲۵)

استنشاق در وضو محیط بینی را قلیائی و برای دفاع در برابر آلودگی‌ها آماده می‌سازد. استنشاق در وضو سبب ادامه نظم ریتم تنفسی می‌گردد. ذرات گرد و خاک سبب خشک شدن محیط بینی می‌شوند، اما استنشاق آن خشکی را از بین می‌برد و باعث مرطوب نگه داشتن محیط بینی می‌گردد. و نیز در خنک کردن هوای بینی در هوای گرم موثر است آن هوایی که باید خنک شود و به ریه برسد.^۳

در جایی دیگر امام هادی (علیه‌السلام) با عبارت «من جز با آب سرد وضو نمی‌گیرم» (حر عاملی، ۱۴۲۲ق: ج ۳، ص ۳۶۸) نکته‌ای مهم که خواص پزشکی آن در عصر جدید کشف شده است را آموزش می‌دهد. از آن‌جا که آب سرد حاوی اکسیژن است، در زدودن باکتری‌ها تأثیر مثبت دارد. همچنین رفع کسالت و ایجاد شادابی نیز از دیگر خواص آن است. از سویی وضو با آب سرد خون‌رسانی به مغز بهتر انجام می‌شود.

یک پزشک فرانسوی نیز به تحریک اعصاب سمپاتیک توسط میله‌ای در بینی جهت درمان بیماری‌ها اشاره می‌کند که اسلام آن را قرن‌ها پیش، آن‌هم با آب خنک و استنشاق درمان نموده است. (دریایی، ۱۳۸۸: ص ۱۲۵)

۴-۱. افعال نماز

یکی از اصلی‌ترین مواردی که ماهیت نماز را شکل می‌دهد، افعال نماز است و یکی از پنج رکن آن را سجده شکل می‌دهد لذا معارف امام هادی علیه السلام در این موضوع قابل توجه است.

۴-۱-۱. سجده

تعالیم امام هادی (علیه‌السلام) منحصر در قول و گفتار صرف نبوده است، بلکه سیره عملی ایشان نیز در انتقال آموزه‌های دینی نقش مهمی داشته است. از این‌رو جهت عینیت بخشی به برخی از تعالیم حضرت به هر دو قسم اشاره خواهد شد. در جایی حمیری از حسن بن مصعب مدائنی نقل می‌کند که از حضرت راجع به سجده بر شیشه سؤال پرسیدم، اما پس از ارسال نامه با خودم گفتم که شیشه نیز جزء روئیدنی‌های زمین است پس سجده بر آنچه روئیدنی است، اشکالی ندارد. امام پاسخ دادند: «بر آن سجده نکن اگر چه با خودت گفتی که از روئیدنی‌های زمین است، اما شیشه از نمک و رمل بوجود آمده است و هر دو از مسخ شدگان هستند.» (مسعودی،

۱۳۸۴: ص ۲۳۱)

و یا زمانی که داود بن یزید از امام هادی (علیه السلام) می پرسد که آیا به کاغذ و برگه های نوشته شده می توان سجده کرد؟ ایشان در پاسخ می فرمایند: «جایز است.» (مؤیدی، ۱۳۸۴: ص ۳۴۵)

این موارد و مواردی از این دست، حکایت از همان تعالیم امام در قول و سیره گفتاری ایشان دارد، اما در مواردی نیز حضرت بدون ذکر مطلبی و در عمل، به انتقال تعالیم الهی می پردازد. در این باب یحیی بن عبدالرحمن نقل می کند که امام هادی (علیه السلام) را دیدم که سجده شکر انجام می داد، و دو ساعد دست خود را پهن کرده، و سینه و شکم خود را به زمین چسبانده بود، در این باره از ایشان سؤال کردم، فرمود: «این گونه دوست داریم.» (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۳، ص ۳۲۴-۳۲۵) و یا در جایی دیگر امام پس از نافله مغرب، سجده شکر بجا آورد. وقتی از ایشان سؤال می شود، پدران شما پس از سه رکعت نماز مغرب، سجده شکر انجام می دادند، حضرت می فرمایند: «هیچ یک از پدران من سجده شکر را بجا نمی آورد مگر بعد از هفت رکعت.» (طوسی، ۱۴۱۷: ص ۱۲۲)

۵-۱. نماز نزد قبر ائمه

مسأله سجده و نماز، نزد قبر امامان (علیهم السلام) از جمله مسائل مورد پرسش آن عصر بود که امام بدان صریح و شفاف پاسخ می دهد. از آنجا که دو طیف افراط و تفریط در عصر امام هادی (علیه السلام) منجر به بروز اوضاع نابسامان سیاسی، فرهنگی و همچنین تشکیل فرق انحرافی شده بودند، برخی از سؤالات و شبهات در این دسته جای داشت. عده ای همچون محمد بن نصیر نمیری، امام (علیه السلام) را خدا می دانست و عده ای نیز حضرت را در حد و منزلت بندگان عادی دانسته و با واژگانی همچون "علوی" مورد خطاب قرار می دادند. از این رو امام (علیه السلام) علاوه بر اقدامات و فعالیت هایی که به آن ها اشاره گردید، در پاسخ به این شبهات نیز کمال اهتمام و دقت را در برخورد با افکار انحرافی بکار می بردند.

به عنوان نمونه؛ از حضرت سؤال شد، شخصی به زیارت قبور امامان (علیهم السلام) می رود، آیا سجده بر قبر ایشان جایز است؟ آیا نماز خواندن پشت قبر جایز است، در حالی که قبر را قبله خود قرار دهد؟ و آیا می تواند نزد سر و پائین پای او نماز بخواند؟ و آیا می تواند جلوی قبر بایستد، و قبر را پشت سر خود قرار دهد و نماز بخواند یا نه؟ امام پاسخ داد: «اما سجده بر قبر، در هیچ نافله و فریضه ای جایز نیست و کسی که مایل به این عمل است، گونه راست خود را بر قبر بگذارد. و اما نماز در پشت قبر، به گونه ای که قبر در جلوی او قرار گیرد، جایز است. و نماز در جلوی قبر و همچنین سمت راست و چپ قبر جایز نیست، زیرا بر امام نباید پیشی گرفت و همچنین مساوی با او قرار گرفت.» (حر عاملی، ۱۳۸۶: ج ۳، ص ۴۵۴)

تحلیل این مطلب، به ادامه تعالیم حضرت در حوزه گفتار و عمل بازمی گردد. جایی که در مقابله با دشمنان امام و امامت، جایگاه این مقام والا را در مواضع مختلف با بهترین واژگان تبیین می کند و دشمنان آنان را دشمن خدا

می‌داند^۴ و از طرفی علیه غالیانی همچون فارس بن حاتم، چنان موضع سختی می‌گیرد که دستور قتل آنان را نیز صادر می‌کند. بدین ترتیب تعالیم حضرت مختص امامان زنده نیست، بلکه امامانی نیز که در قید حیات نیستند را نیز شامل می‌شود و این خود بیانگر این مطلب است که جایگاه امام در حیات و مماتش تفاوتی ندارد.

۶-۱. نماز مسافر

امام تعالیم دیگری نیز در خصوص نماز مسافر، نماز جعفر طیار، و قضای نماز فرد بیهوش دارند که در این بخش با ذکر مصادیق آن به آن‌ها پرداخته خواهد شد. محمد بن جزک می‌گوید، به امام هادی نوشتیم: فدایت شوم! شتر و شتربانی دارم که با آنها گاهی که میل حج دارم به مکه، یا به ندرت به جاهای دیگر می‌روم، آیا نماز و روزه‌ام را بشکنم؟ امام (علیه‌السلام) در پاسخ نوشت: «اگر در هر سفری با آنها نیستی مگر گاهی که به مکه می‌روی، نمازت را شکسته بخوان، و روزهات را افطار کن.» (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۳، ص ۴۸۳)

همچنین جعفر بن احمد در نامه‌ای از حضرت (علیه‌السلام) پرسید: در چه مقداری، سفر محقق می‌شود، و نماز شکسته است؟ امام نوشت: «امیرمؤمنان (علیه‌السلام) چون به سفر می‌رفت، در یک فرسخی نماز را شکسته می‌خواند.» (مویدی، ۱۳۸۴: ۳۵۱)

۷-۱. نماز جعفر طیار

در خصوص نماز جعفر طیار از امام هادی (علیه‌السلام) سؤال شد. شخصی دو رکعت اول نماز جعفر طیار را خوانده است، سپس حاجتی یا حادثه‌ای پیش می‌آید که او را از دو رکعت دوم آن باز می‌دارد، آیا پس از انجام حاجت خود، هر چند از جای خود برخاسته باشد می‌تواند آن را تمام کند، یا باید آن را از نو شروع کند، و چهار رکعت را یک‌جا بخواند؟ امام در پاسخ نوشت: «آری، اگر ضرورتی او را باز داشت، آن را انجام دهد، سپس برگردد و ادامه را بخواند.» (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ج ۱، ص ۵۵۴)

۸-۱. نماز فرد بیهوش

در خصوص رفع تکلیف از فرد بیهوش نیز زمانی که ایوب بن نوح از امام پرسید که کسی که یک روز یا بیشتر بیهوش است، آیا نمازهای خود را قضا کند یا نه؟ امام پاسخ دادند: «نه روزه را قضا کند و نه نماز را.» (طوسی ۱۳۹۰: ج ۱، ص ۴۵۸) در همین مورد علی بن مهزیار نیز می‌پرسد که امام در پاسخ می‌فرمایند: «نه روزه را قضا کند، و نه نماز را، و هر بلایی که خدا بر آن مسلط است - و در اختیار انسان نیست - خدا سزاوارتر است که عذر آن را بپذیرد.» (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ج ۱، ص ۳۶۳)

۴. در فرازی از زیارت جامعه کبیره چنین آمده: "وَمَنْ عَادَاكُمْ فَقَدْ عَادَى اللَّهَ" و هر که شما را دشمن داشت خدا را دشمن داشته "

۲. روزه

روزه دومین باب از عبادات است که از رتبه زیادی از اهمیت برخوردار است و مورد اهتمام تک تک معصومین قرار گرفته است. تعالیم امام هادی (علیه السلام) در مسأله روزه همانند نماز به سه گونه تقسیم می گردد.

۲-۱. حکم مستقیم امام

دسته اول تعالیمی که امام، در مقام تبیین حکمی مستقیماً ورود می یابد و احکام را تبیین می فرمایند. موارد متعددی در این خصوص وجود دارد که در این قسمت به دو مورد از آن اشاره می کنیم. سلیمان بن حفص نقل می کند، امام هادی (علیه السلام) فرمود: «اگر کسی در شب رمضان جنب شود، و تا صبح عمداً غسل نکند، دو ماه پی در پی باید روزه کفاره بگیرد، به علاوه قضای روزه آن روز، - و با این حال باز - فضیلت آن روز را به دست نمی آورد.» (حر عاملی، ۱۳۸۶: ج ۷، ص ۴۳)

نمونه دیگر زمانی است که امام هادی (علیه السلام) در سال ۲۳۲ هـ ق به ابو علی بن راشد نامه ای می نویسد و تاریخ نامه را طوری تنظیم نمود که مفهوم آن این بود که پنجشنبه اول ماه رمضان است، از سویی در بغداد روز چهارشنبه یوم الشک بود، از این رو مردم، آن پنجشنبه را اول ماه لحاظ کردند، اما بعداً گفتند که در شب پنجشنبه، هلال را دیده اند به نحوی که پس از شفق مغرب، زمان غروب طولانی بوده است و از این نتیجه گرفتند که چهارشنبه اول ماه است نه پنجشنبه. ابوعلی بن راشد با توجه به تاریخ امام در نامه، یقین به اول ماه بودن پنجشنبه داشت، در حالی که مردم بغداد اول ماه را چهارشنبه می دانستند، به همین دلیل وی به حضرت نامه ای می نویسد و کسب تکلیف می کند.

امام در پاسخ وی چنین می نویسد: «خدا بر توفیقت بیفزاید، تو در آغاز ماه همچون ما عمل کرده ای. و مجدداً که وی حضوری به خدمت حضرت می رسد و از این مطلب می پرسد، ایشان می فرمایند: مگر به تو ننوشتیم که پنجشنبه روز اول ماه است، و روزه ماه را جز با دیدن ماه آغاز نکن.» (حر عاملی، ۱۳۸۶: ج ۷، ص ۲۰۳)

۲-۲. سوال از امام یا اختلاف نظر

دسته دوم مربوط به تعالیمی است که از امام (علیه السلام) راجع به آن ها سؤال می شود و یا این که در آن ها اختلاف نظری وجود دارد. احمد بن محمد از امام هادی (علیه السلام) راجع به تکلیف شخصی می پرسد که در ماه رمضان، از سفر می آید، و قبل از ظهر به وطن می رسد، و هنوز چیزی نخورده است؟ امام می فرماید: «روزه بگیرد.» (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۴، ص ۱۳۲)

در موردی دیگر؛ سیاری از محمد بن فرج نقل می کند که وی به امام هادی (علیه السلام) نامه ای می نویسد و از ایشان می پرسد: این که از پدران بزرگوار شما نقل شده که جهت تعیین روز اول ماه مبارک رمضان، از اولین روز

رمضان سال گذشته پنج روز شمرده می‌شود، و روز پنجم را اولین روز رمضان سال آینده قرار می‌دهند، آیا صحیح است؟ حضرت در پاسخ نوشتند: درست است، ولی در هر چهار سالی، میان سال گذشته و سال آینده، پنج روز بشمار، و در سال پنجم، شش روز بشمار، آری غیر از سال پنجم، پنج روز است. (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۴، ص ۸۱) سیاری می‌گویند: این از جهت کبیسه است و اصحاب ما آن را محاسبه کرده‌اند و صحیح یافتند. محمد بن فرج می‌گوید: این برای کسی است که سال‌ها و در نتیجه کبیسه را می‌شناسد، او به یاری خدا می‌تواند از این طریق به اولین شب رمضان پی ببرد. (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۴، ص ۸۱)

۲-۳. بیان مخصوص

دسته سوم مواردی است که تعالیم حضرت به طریقی مخصوص ارائه می‌شود و خود کدی است بر اثبات حقانیت و حجیت ایشان. به عنوان نمونه؛ ابو اسحاق بن عبدالله نقل می‌کند: سؤالی در ذهنم بود و آن از روزهایی بود که روزه گرفتن در آن‌ها مستحب بود؟ تصمیم گرفتم خدمت امام هادی (علیه‌السلام) که در روستای صریا بود برسم، و این را به کسی نگفتم، به خدمت امام رسیدم، چون مرا دید فرمود: ابا اسحاق! آمدی که از روزهایی که روزه آن‌ها مستحب است بپرسی، و آن‌ها چهار روز است: روز بیست و هفتم رجب، روزی که خدای سبحان، محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) را به سوی بندگان مبعوث کرد تا برای جهانیان رحمت باشد. روز میلاد پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) که هفده ربیع الاول است، و روز ۲۵ ذی القعدة که روز دحو الارض است، و روز هجدهم ذی الحجه که غدیر است و در آن روز پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) برادر خود علی (علیه‌السلام) را راهنما و امام پس از خود قرار داد. عرض کردم: فدایت شوم، درست است، من به این قصد آمده بودم، شهادت می‌دهم که تو حجت خدا بر بندگان هستی. (مویدی، ۱۳۸۴: ۳۶۱)

نتیجه

نماز و روزه از جمله تعالیم امام هادی (علیه‌السلام) در حوزه فقه است که ما بدلیل اختصار در بین تمامی تعالیم فقهی ایشان به ذکر و تبیین موارد مذکور بسنده نمودیم. ارائه برخی از این تعالیم فقهی در کنار توصیه‌های بهداشتی مفید برای سلامت افراد، - از جانب حضرت (علیه‌السلام) - حاکی از گره زدن فقه و سلامت است که پس از قرن‌ها، امروزه در عرصه تحقیقات پزشکی، به نتایج مفید آن دست یافته‌اند. مبارزه با افکار انحرافی نه تنها در جای جای سخنان حضرت مشاهده می‌شود، بلکه ایشان در پاسخ به شبهات و مسائل فقهی نیز این مهم را لحاظ می‌کنند. سه گونه تاکتیک در تبیین تعالیم فقهی امام هادی (علیه‌السلام) ملموس است: دسته اول؛ تبیین مستقیم مسائل فقهی از جانب امام که به موارد مبتلا به و شبهات موجود پاسخ می‌دادند. دسته دوم؛ تعیین راه و مسیر صحیح در هنگام اختلاف بر مسأله‌ای که این امر با تأیید طرفی و رد دیگری از سوی امام (علیه‌السلام) انجام می‌شد.

و در نهایت دسته سوم که توصیه‌ها و بیان علایق خویش بود که علاوه بر معرفی سبک زندگی الهی، راهبردهایی ویژه در این خصوص به جامعه هدف ارائه می‌دهد. تمامی این تعالیم از طریق سیره گفتاری و عملی امام (علیه‌السلام) برای مسلمانان و شیعیان در جوامع اسلامی انجام می‌گیرد که این خود تعیین خط مشی مهمی نه تنها برای مردم بلکه برای مسؤولین و در خصوص هماهنگی میان گفتار و عمل خواهد بود. امید است بتوانیم با بکارگیری این تعالیم، گام‌های مؤثری در جهت جلب رضایت این امام همام و بالطبع خداوند متعال برداریم.

فهرست منابع

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، (۱۴۱۳ ق)، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۲. ابو منصور طبرسی، الإحتجاج، (۱۴۰۳ ق)، مشهد، المرتضی.
۳. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، (۱۳۸۶)، مصحح: ربانی شیرازی، عبدالرحیم، تهران، اسلامیة.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، إثبات الهداة بالنصوص و المعجزات، (۱۴۲۲ ق)، بیروت، مؤسسه الأعلمی.
۵. دریایی، علی اصغر، بهمن و اسفند، احکام استنشااق، (۱۳۸۸)، شماره ۱۲۵، قم، مبلغان.
۶. طبرسی، حسن بن فض، مکارم الأخلاق، (۱۳۷۰)، قم، شریف رضی.
۷. طبرسی، فضل بن حسن، إعلام الوری بأعلام الهدی، (۱۳۷۶)، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث.
۸. طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الأحکام، (۱۴۱۷)، محقق: غفاری، علی اکبر، تهران، صدوق.
۹. طوسی، محمد بن الحسن، الإستبصار فیما اختلف من الأخبار، (۱۳۹۰ ق)، تهران، دار الکتب الإسلامیة.
۱۰. عطاردی، عزیزالله، ترجمه مسند الإمام الهادی (علیه السلام)، (۱۳۸۸)، مترجم: عطایی، محمد رضا، تهران، عطارد.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، (۱۴۰۷)، مصحح: غفاری، علی اکبر، تهران، دارالکتب الاسلامیة.
۱۲. مسعودی، علی بن حسین، إثبات الوصیة، (۱۳۸۴)، قم، انصاریان.
۱۳. مؤیدی، علی، فرهنگ جامع سخنان امام هادی (علیه السلام)، (۱۳۸۴)، قم، معروف.